די ייִדישע מערכה

● פֿון בלומע לעמפּעל

איך בין אַ באַלעבאָסטע, אַ ווײַב, אַ מאַמע, אַ באָבע און יאָ — אַ ייִדישע שרײַבערין. איך שרײַב מײַנע מעשׂיות אויף ייִדיש. ייִדיש ליגט מיר אין די ביינער. איך הער מײַן מאַמעס אוי, הייב איך אויף די אויגן צום הימל און הער ווי גאָט ענטפֿערט מיר אויף ייִדיש. די פֿייגל אויף דער וואָר און די פֿייגל אין חלום רעדן ייִדיש. דער ווינט אונטער מײַן פֿענצטער רעדט ייִדיש. זיי רעדן ייִדיש, ווײַל איך רעד ייִדיש. טראַכט ייִדיש. מײַן טאַטע, מײַן מאַמע, מײַנע שוועסטער און ברידער, מײַן פֿאַרטיליקט פֿאָלק מאָנט נקמה אויף ייִדיש. קיין שום וועלטשפּראַך קאָן זיך ניט פֿאַרגלײַכן מיט דער ייִדישער מערכה: דעם ייִדישן קרעכץ, דעם ייִדישן הומאָר.

דער ניגון אויסגעלאָשן, די טרערן אָפּגעפֿלאָסן, געבליבן איז דער נאָכקלאַנג וואָס וואָגלט אויפֿן ווינט. מעק ניט אויס דאָס לשון וואָס האָט באַגלייט דײַן פֿאָלק צום מאַסן־קבֿר. לייג ניט צו דײַן האַנט צום מערדערס שווערד. דערשטיק ניט דאָס וואָרט וואָס האָט געבליט אין ביטערע קלימאַטן. געדענק עמלקן. געדענק היטלערן. פֿאַרלעש נישט דעם פֿונק וואָס זשאַרעט אין אַש. דער וואָס פֿאַרלייקנט זײַן נעכטן, האָט ניט קיין מאָרגן. געדענק!

זיץ איך און שרײַב פֿון רעכטס צו לינקס. מײַן גרויסער ברודער וואָס וואַכט איבער מיר, זאָגט מיר אַלץ אונטער אויף ייִדיש. איך קאָן דאָך אים ניט זאָגן ער זאָל ניט רעדן אין דער גלות־שפּראַך. ער, וואָס איז געווען געבענטשט מיט אַלע נויטיקע אַטריבוטן פֿון אַן עילוי, כאַפּט אויף מײַן געדאַנק. סע איז ניט קיין גלות־שפּראַך. סע איז מאַמע־לשון, ענטפֿערט ער אויף מײַן ניט געפֿרעגטן.

פֿאַר מײַן ברודער האָב איך גרויס דרך־ארץ. ער האָט געגלויבט אין דער גוטסקײַט פֿון מענטש, פֿון אַלע מענטשן. דער בראָך האָט אים טאָפּלט געטראָפֿן. די אַנטוישונג אין זײַן גלויבן, און וואָס מער — די אנטוישונג אין זיך אַליין. איצט וואַכט ער איבער מיר. ער באַלעבט מײַנע מעשׂיות מיטן אחרי־מותדיקן אַבסאָלוט. אַזוי און אַזוי איז עס געווען. אַזוי און אַזוי איז עס געשען, און דאָס מוז פֿאַרצייכנט ווערן. יעדער לויט זײַן באַנעם מוז איבערגעבן וואָס ער האָט געזען, וואָס ער האָט איבערגעלעבט, וואָס ער האָט געטראַכט, וואָס ער האָט געפֿילט. דו ביסט דאָך ניט גלאָט אַזוי לעבן געבליבן, כדי צו עסן בלינצעס מיט סמעטענע? דו ביסט געבליבן לעבן, מוזטו אויפֿלעבן זייערע פֿאַרשניטענע לעבנס. דו מוזט רעדן מיט זייער שפּראַך, טײַטלען מיט זייערע פֿינגער . . .

זיץ איך און שרײַב זײַטל נאָך זײַטל, ביז עס זאַמלט זיך אָן אַ גאַנצער פּאַק מיט כּתבֿים. דעם אמת געזאָגט, טוט מיר באַנג זיך צו שיידן מיט די פֿאַרשריבענע פּאַפּירן. עס טוט מיר באַנג נאָך מײַנע חבֿרטעס, נאָך זייערע חבֿרים מיט וועלכע זיי האָבן געשפּילט ליבעס אויף ייִדיש. זיי פֿילן אָן מײַנע זײַטלעך מיט זייער געלעכטער און מיט זייער געוויין. עס טוט מיר באַנג נאָך די ייִדן אין לאַנגע קאַפּאָטעס, און נאָך זייערע ייִדענעס מיט וועמען זיי האָבן זיך געקריגט און איבערגעבעטן אויף ייִדיש. עס טוט מיר באַנג אַוועקצושיקן די היימישע קלאַנגען אין קאָלירן וואָס האָבן באַשיינט און באַחנט דאָס ייִדישע לעבן. עס טוט מיר באַנג זיי משלח צו זײַן עבֿר־לים ווו מע שעמט זיך מיט ייִדיש. די שפּראַך וואָס האָט דעם חלום אויסגעטראָגן, אויפֿגעצויגן און צו שטאַנד געבראַכט — איז דאָרט מוקצה. נאָר אַזוי ווי איך געהער צו דעם פֿאָלק וואָס שפּײַט זיך אַליין אין פּנים, פּאַק איך אײַן דאָס געשריפֿט און שיק עס אַוועק.

איך דערוואַרט ניט קיין לוין, אויך ניט קיין כּבֿוד. מײַן שׂכר איז דאָס שרײַבן, אַרויסברענגען אויף פּאַפּיר דאָס וואָס לאָזט מיך ניט רוען. דער עיקר ווייל איך ניט ווייכן דעם וועג פֿון מײַן גרויסן ברודער און בלײַבן אַן אָפּגעשיידטע, עלנט אין מײַן אייגענער היים.

דערווײַל זיץ איך און וואַרט אויף אַן ענטפֿער. איך וואַרט ווי מײַן שרײַבערײַ וואָלט אין גאַנצן גע־

ווען אָפּהענגיק אין פֿאַרלעגערס יאָ אָדער ניין. ווײַל איך וואַרט, טוט זיך די מוזע פֿון מיר אָפּ. ווען מען שטעלט צונויף דרײַ הונדערט און כּמה זײַטן, ווײַל מען וויסן וואָס די ווייסער האָבן צו זאָגן? ווײַזט זיך אַרויס, אַז די ווייסער לייענען ניט דעם מאַנוסקריפּט. זיי ציילן איבער די פֿאַרשריבענע זײַטלעך און שיקן אַרײַן אַ קוויטונג. אַזויפֿיל און אַזויפֿיל בויגנס, מאַכן אויס אַ פֿינעף וואָס שלעפּט נאָך זיך דרײַ בייכיקע נולן. קאָרעגירן און באַצירן דעם שערבלאַט, קומט צו נאָך איין איינס, מיט דרײַ קלענערע נולן. זיי בעטן גאָר פֿרײַנדלעך צו שיקן אַזוי גיך ווי מעגלעך אַ העלפֿט פֿון דער טאָטאַלער סומע, זיי זאָלן קאָנען אָנגיין ווײַטער מיט דער אַרבעט.

כּדי צונויפֿצושטעלן אַזאַ פֿאַנטאַסטישע סומע געלט, ווערט דער מאַסאָכיסט אין מיר דער גאַנצער פֿאַרזאָרגער. ער דערמאָנט מיך, אַז איך פֿאַרמאָג אַ גאָלדן קייטעלע, און אַ פֿינגערל מיט אַ דימענטל אָן אַ פֿלעק. אָן אַזעלכע אײַטעלע זאַכן, זאָגט ער מיר אונטער, קאָן מען זיך גאַנץ גוט באַגיין. דער בעל־דבֿר ווײַזט מיר אויך אָן, ווו מען קאָן די צירונג פֿאַרקויפֿן. מען דאַרף זיך נאָר צוהערן צו דער ראַדיאָ. דער קאָמענטאַטאָר וועט מיר שוין געבן דעם ריכטיקן אַדרעס. לייג איך אַוועק מײַן שרײַבגעצײַג און טו וואָס מ׳הייסט מיך. ערשט ווען איך שיק אַוועק דעם טשעק, קער איך מיך און צום טיש. אָנשטאָט די פּען, נעם איך דעם קאָפּ אין די הענט אַרײַן און וויג מיך אָבלדיק ווי נאָך אַ לוויה.

ווען איך עפֿן די אויגן, זע איך ווי מײַן ברודערס שאָטן טוט דאָס זעלבע אויף דער וואַנט. טרוקענע בלעטער טרײַבן קאַטאָוועס מיטן ווינט. די זומער־פֿייגל האָבן זיך שוין אײַנגעפּאַקט און אַוועקגעפֿלויגן. געבליבן זענען די ווילדע גענדז וואָס פֿיטערן בײַ דער אַזיערע. אויף די נאַקעטע ווינטער־צווײַגן זיצן דראָבנע גרויע פֿייגעלעך און וואַרטן. זיי וואַרטן אויף ברעקלעך ברויט, איך וואַרט אויף אַ בריוו פֿון פֿאַרלעגער.

איין וואָך פֿאַר פּסח קריג איך אָן ענטפֿער. איך פֿאַרגין זיך ניט דעם קאָנווערט אויפֿצורײַסן, נאָר איין גאָט ווייסט וואָס דאָרטן זאָגט זיך — גוט אָדער שלעכט. יאָרן אַרבעט ליגן אויף דער וואָגשאָל. און אָט איז דער ענטפֿער, קורץ און שאַרף. וועגן עצם חיבור, קיין וואָרט ניט. עפּעס האָב איך יאָ געוווּנען. דער בריוו באַטיטלט מיך: „חשובֿע שרײַבעריין”, דאָס מיינט, אַז פֿון הײַנט אָן און ווײַטער בין איך אַן אָפֿיציעלע שרײַבערין. נו, לייען איך ווײַטער, אײַך איז אַוודאי באַקאַנט די שווערע לאַגע בײַ אונדז אין לאַנד. די אינפֿלאַציע שטײַגט פֿון טאָג צו טאָג. אַ פּאָר הויזן וואָס האָבן נעכטן געקאָסט צען דאָלער, קאָסטן הײַנט טאָפּלט. איר פֿאַרשטייט אַוודאי, אַז לויט דעם פֿריערדיקן פּרײַז קאָנען מיר מיט דער אַרבעט ניט אָנגיין. כּדי ניט צו קריוודען ביידע צדדים, בעטן מיר בלויז טויזנט דאָלער צולאָג. זײַט אַזוי גוט און שיקט באַלד דעם טשעק, וועלן מיר אין גיכן פֿאַרענדיקן די אַרבעט.

פֿאַרשעמט, באַליידיקט און נידערשלאָגן, נעם איך פּלאַנען אַן ענטפֿער. אַ פֿאַרלאַג מיט אַ וועלט־נאָמען איז דאָך ניט עפּעס אַ סוחרל וואָס דינגט זיך איבער אַ בינטל קליאַטשעש? דאָס איז אַ בוך אָנגעפּראָפּט מיט לעבעדיקע כאַראַקטערן. פֿאַלט מיר אײַן אַ געדאַנק אָפּצוזוכן אַ בוך פֿון אַ פֿאַרשטאָרבענעם מחבר, איבערקלאַפּן דעם טעקסט אויף דער מאַשינקע, וואָרט־בײַ־וואָרט ווי ער גייט און שטייט. גאַרניט אַראָפּנעמען. גאַרניט צולייגן. אַלץ וואָס איך דאַרף יאָ טאָן — איז חתמענען מײַן נאָמען, און לאָמיר זען צי זיי וועלן זיך כאַפּן?

שטיי איך אַזוי מיטן בריוו אין דער האַנט און בין זיך מישבֿ מיט זיך אַליין. לויפֿן אין באַנק נאָך אַ טויזנט דאָלערדיקן טשעק, אָדער אָפּצוזוכן עפּעס אַ בוך און זיך נעמען צו דער אַרבעט? דער פֿאַרדראָס וואַקסט. טרערן רינען. לויף איך צו צום טעלעפֿאָן און רוף אָפּ מײַנס אַ נאָענטן פֿרײַנט, אַ ווויל באַקאַנטן פּאָעט, און גיס פֿאַר אים אויס מײַן ביטער האַרץ.

„וואָס טוט זיך מיט דיר?” ענטפֿערט ער אויף מײַן צעיאָכמערטן טאָן. „וואָס זשע, דו ביסט ניט קיין היגע? דו ווייסט נישט וואָס עס טוט זיך אויף אונדזער ליטעראַרישן יאַריד? וואַרט ביז דער בוך וועט בשלום אַרויס פֿון דרוק, וועסטו ערשט דער־

פֿילן וואס עס מיינט צו זײַן אַ שרײַבער בײַ ייִדן. אויב דו וועסט ניט וועלן דײַנע ביכער זאָלן שימלען אין קעלער, וועסטו מוזן פֿאַרקאַטשן דײַנע דעליקאַטנע ארבל, און במחילה זיי אַליין פֿאַר־שפּרייטן".

„ווי?" פֿרעג איך שוין מיט אַ דממה־דקה טאָן.

„דאָס איז א גוטע פֿראַגע. מען לערנט זיך אויס צו בעטלען אדרעסן בײַ פֿרײַנט, בײַ באַקאַנטע. טייל וועלן דיר אריינשיקן אַ פּאָר טולער, אַנדערע וועלן זיך מאכן געפּגרט. ראשית־כל, מײַן טײַערע, וועסטו טאָן ווי דער אַלטער נח האָט געטאָן. וועסט ארויסשיקן א בוך, ווי די טויב פֿון דער תּבֿה, און ווארטן די קריטיק זאָל זיך אָפּרופֿן. יאָ, מײַן טײַערע פֿרײַנדינע, סע איז אַ שווערער פּראָצעס, אָבער וויסן, זאָלסטו וויסן, אַז אונדזער שרײַבן איז אַ טייל פֿון דער ייִדישער מערכה...